

‘HET KAN NIET, MAAR HET MOET TOCH’

Juristen hebben de primaire taak ervoor te zorgen dat dingen rechtvaardig verlopen, dat het individuele belang wordt beschermd en niet door de macht onder de voet wordt gelopen, vindt columnist Maxim Februari. “Het gaat om het behoeden van rechtvaardigheid en ieders individuele beschermwaardigheid. Ik vind dat jurist zijn geen gewone baan zou moeten zijn. Misschien klinkt het idealistisch, maar ik vind het vooral een opdracht.” Een gesprek over recht, rechtvaardigheid en juristen.

DOOR MIEK SMILDE FOTO'S CHANTAL ARIËNS

Maxim Februari is jurist en schrijver. Dat staat althans met zoveel woorden onder de column die hij wekelijks in *NRC Handelsblad* publiceert. Maar Februari is meer. Kunsthistoricus, filosoof en gepromoveerd op de verhouding tussen economie en ethiek. Zijn volledige naam en titulatuur luidt dr. mr. drs. Max Drenth. Februari is zijn pseudoniem. Dat hij vroeger Marjolijn heette, maakt het mysterie van zijn veelzijdigheid alleen maar groter.

NACHTPORTIER

“Mijn vader is architect, iemand die meer geïnteresseerd is in het ontwerpen van gebouwen dan in de techniek ervan”, formuleert Februari bedachtzaam, alsof hij elk woord proeft. “Je hebt bouwkundearchitecten en je hebt bouwkunstarchitecten. Mijn vader is dat laatste. Hij wilde vioolbouwer worden, maar dat mocht niet van zijn vader. Daar zat geen toekomst in. Mijn grootvader was een zakenman die erg rijk was geworden. Hij dacht dat geld de zin van het leven vormde. Mijn vader heeft zich daartegen willen verzetten. Hij heeft het weliswaar niet geschopt tot vioolbouwer, maar wel tot architect. Mijn moeder zorgde voor mijn broer en mij. Ze heeft af en toe wel gedacht dat ze een opleiding ging doen, maar zag er dan toch weer vanaf. Ze is erg geïnteresseerd in poëzie en de hele familie houdt van muziek, ik speelde ook viool. Lite-

WIE IS MAXIM FEBRUARI?

Maxim Februari (1963) studeerde kunstgeschiedenis, filosofie en rechten aan de Universiteit Utrecht. In 2000 promoveerde hij op een proefschrift over de verhouding tussen economie en ethiek dat werd uitgegeven onder de titel *Een pruik van paardenhaar & Over het lezen van een boek*.

Sinds 1999 publiceert Februari als columnist, eerst in *de Volkskrant*, sinds 2010 in *NRC Handelsblad*. Daarnaast schreef hij twee romans en verschillende essays. In 2013 verscheen *De maakbare man, notities over transseksualiteit*. Februari onderging zelf een geslachtsaanpassende behandeling.

Naast zijn werk als columnist is Februari verbonden aan het adviescollege DEGAS en is hij onder andere lid van de Raad van Advies van Bits of Freedom en de Stichting Zorgveilig.nl. Hij is tevens lid van de redactieraad van het tijdschrift *Nexus*.

Februari was de partner van vertaalster Gerda Meijerink, die in december 2015 overleed.

atuur en muziek waren voor mij als kind vanzelfsprekend. Beeldende kunst was dat minder. Daarom ging ik naast filosofie kunstgeschiedenis studeren. Om iets anders te doen. Ik heb de studie afgerond, maar ik ben geen kunsthistoricus van nature. Voor het tussengebied tussen ethiek en recht geldt dat wel. Ik *ben* dat echt. Ik heb niet alleen filosofie en rechten gestudeerd, de manier van denken is ook de mijne.”

Na de afronding van zijn eerste twee studies werkte Februari een tijd als nachtportier. Hij solliciteerde zich suf, maar kreeg geen baan. “Ik ben van de *no future* generatie, niemand wilde mij hebben. Niemand wil een filosoof van drieëntwintig in dienst nemen. Daarom ben ik rechten gaan studeren. Ik was gespecialiseerd in ethiek en dat vak raakt aan het recht. Vrij kort daarna kreeg ik werk bij een organisatieadviesbureau. De studie rechten heb ik daarnaast afgerond.”

Voor het eerste jaar van de studie rechtsgeleerdheid sprak Februari aan. “Dat brede overzicht van het recht, hoe zo’n systeem in elkaar steekt. Wij volgden in Utrecht ook Romeins recht en leerden daardoor bijvoorbeeld hoe het werken met formulieren systematisch in elkaar steekt. Daar heb ik nog steeds veel aan, omdat het in de digitalisering van de rechtspraak en het openbaar bestuur op dit moment om hetzelfde gaat. Hoe formuleer je iets precies zo dat iemand er toegang mee krijgt tot een bepaalde rechtsgang? Daar gaat recht in feite over, bepaalde woorden geven toegang tot een systeem. Wie de verkeerde woorden kiest, wordt daarvan afgesloten. De praktische invulling van het recht – dat je precies moet uitzoeken wanneer een verantwoordelijkheid omslaat in aansprakelijkheid bij schade op de weg – heeft me altijd veel minder aangetrokken. Maar zicht hebben op wat recht is, wat het recht *doet*, wat het kan en wat het niet kan, is voor mij een heel goede aanvulling geweest op de ethiek.”

INTELLECTUEEL

Februari lijkt het vleesgeworden Bildungsideal. Zijn eruditie noopt tot bescheidenheid bij zijn gesprekspartners. Maar in een tijd waarin de miljardair Donald Trump tot president van de Verenigde Staten wordt gekozen, hoogopgeleide Nederlandse moeders niet meer in vaccinatie geloven en Facebook en Twitter het definitief van de krant lijken te hebben gewonnen, is een intellectueel als Februari verdacht. Als er iemand tot de elite kan worden gerekend, is het Maxim Februari wel.

Het is om die reden op z’n minst opvallend te noemen dat de jurist-filosoof een voorstander van Pim Fortuyn was. Fortuyn – die in 2002 werd vermoord – maakte vanaf de

jaren negentig van de vorige eeuw politiek furore door op het hoogtepunt van de economische groei te spreken over de puinhopen van Paars. Fortuyn 'zei wat hij dacht en deed wat hij zei' en legde op die manier onderwerpen bloot waaraan andere politici voorbij leken te gaan: gevoelens van onveiligheid, een groeiende kloof tussen verschillende bevolkingsgroepen en de uitverkoop van voorheen collectieve voorzieningen als het onderwijs en de gezondheidszorg.

BOZE BLANKE MANNEN

"Ik herhaal graag - en het is zo, ze hebben het bij NRC zelfs nog 'gefactcheckt' - dat een op de acht mensen zwakzinnig is", legt Februari uit. "Dat is een feit waarvan politici, beleidsmakers en ook juristen zich heel bewust moeten zijn. We kunnen er niet van uitgaan dat iedereen op een academisch niveau functioneert, maar ook een IQ van 100 is niet iedereen gegeven. Beleidsmakers moeten veel vaker denken: als iemand een IQ van 80 heeft, hoe ziet de wereld er dan uit en hoe begrijpt hij dan het beleid? Hoe krijgt hij dan toe-

gang tot het recht en tot diensten? Een op de acht is heel erg veel. De samenleving moet daar iets mee en niet alleen in het onderwijs, maar ook in het aanbieden van diensten.

"Fortuyn begreep dat. Ook in zijn tijd werd al gesproken over boze blanke mannen, over het onderbuikgevoel van mensen die niet rijk, intelligent of kosmopolitisch zijn, terwijl ik dacht: ja, maar ze hebben ook gewoon gelijk. Die zogenaamde elite liet het echt afweten en de politiek representeerde heel veel mensen niet meer. Ik ben afgehaakt bij Wilders. Ik denk niet dat hij degene is - en Donald Trump ook niet - die al die mensen eindelijk netjes gaat representeren. Ik denk niet dat Wilders en Trump bijvoorbeeld bekommerd zijn om die een op de acht van de bevolking die hun stem gehoord willen krijgen. Daar ligt de pijn. Als je het goed hebt getroffen, zijn er veel leuke dingen aan het leven die mensen met verschillende soorten achterstand niet hebben. Zij leven echt andere levens. Degenen die een interessant leven leiden met afwisseling en boeiende gebeurtenissen hebben de opdracht ervoor te zorgen dat

**"IK DENK NIET DAT
WILDERS EN TRUMP
DEGENEN ZIJN DIE
AL DIE MENSEN
NETJES GAAN
REPRESENTEREN"**

degenen die het minder hebben getroffen niet verdwalen in het doolhof van de samenleving. Dat zij niet hun grip kwijtraken, maar op zijn minst toegang hebben tot de basisbehoeften, zoals recht en veiligheid.”

CIRKELBEWEGING

Juristen zouden in deze ontwikkeling een belangrijke rol moeten spelen, vindt Februari. “Juristen zouden wat mij betreft meer mogen meedenken met processen en minder reactief zijn. Zelf ben ik bijvoorbeeld betrokken bij het denken over digitalisering. Wat zijn de consequenties van het automatiseren van beslissingen en van het inzetten van expertsystemen? Digitalisering behelst veel meer dan het verlagen van administratieve lasten of het verhogen van economische productiviteit. Het gaat ook over taal, over de consequenties van het gebruik van begrippen. Juist daarin zouden juristen onderscheidend kunnen zijn. In de luchtvaartadviespraktijk geldt het adagium ‘rules are tools’, regels zijn werktuigen en niet meer dan dat. Als in een bepaalde casus blijkt dat de regel niet toepasbaar is of je komt tot een uitkomst die krankzinnig is, dan moet je die regel aanpassen. Dat juridische besef moet ook leidend zijn bij de digitalisering van systemen. Een goede jurist weet dat het werken met regels een cirkelbeweging is, dat een regel niet plat op schrift ligt, maar altijd in beweging blijft.”

In het juridische onderwijs zou hiermee meer rekening moeten worden gehouden, oordeelt Februari. De nadruk die momenteel op het zogeheten civiel effect wordt gelegd – de parate kennis van het straf-, bestuurs- en civiele recht – vindt hij te eenzijdig. “Het recht is boven alles één systeem waarin de samenleving op een bepaalde manier wordt benaderd. Het recht is een geheel. Je kunt niet aan de ene hoek van het systeem gaan rommelen zonder dat het gevolgen heeft voor een andere kant. Recht is niet een uitgebreide versie van het theoretisch rijexamen, waarbij je alleen maar uit je hoofd hoeft te leren hoeveel centimeter het spatbord boven de grond moet hangen. Veel rechtenstudenten denken dat nu wel. Zij menen dat het vooral belangrijk is allerhande bepalingen uit het hoofd te keren. Maar daar gaat het niet om. Die bepalingen zijn namelijk onderhevig aan veranderingen. De inhoud van wettelijke bepalingen verandert voortdurend. Daarom is inzicht in de grondslagen van het recht zo essentieel. Om de samenhang te zien. Zolang je iets weet van de grondslagen, kun je de veranderlijkheid in de bepalingen van dat systeem veel makkelijker begrijpen.”

BELLEN NAAR ARTIKEL 26

Volgens Februari heeft de omslag in het juridische onderwijs naar een meer op de praktijk gerichte vorming vooral te maken met getallen. “Er zijn langzamerhand zoveel juristen, dat de specialisaties steeds specialistischer worden. Iedereen moet zijn eigen niche hebben. Ik heb ooit een hoogleraar belastingrecht horen vertellen dat op het ministerie in ieder kamertje één ambtenaar zat die één artikel van de Belastingwet onder zich had. Je kon gewoon bellen naar artikel 26. De gebouwen worden steeds groter en die kamertjes worden steeds kleiner. Steeds meer mensen weten van steeds minder iets af. Vreemd genoeg is de invloed van juristen aan het afnemen. En het belang van het recht wordt ook minder gezien.

“Ik denk dat dat vooral komt, doordat er minder inzicht is in het belang van grondslagen. Veel mensen zien juristen als degenen die de papieren in handen hebben waarop de regeltjes staan waaraan iedereen moet voldoen. Juristen zijn vervelende dokters in plaats van mensen die proberen te zorgen dat het recht een plaats heeft in de samenleving. Ik vind dat jurist zijn geen gewone baan zou moeten zijn. Misschien klinkt het idealistisch, maar ik vind het vooral een opdracht. Niet dat iedereen de sociale advocatuur in moet. Er zijn altijd juristen geweest die dicht tegen de macht aan zitten en die het recht zien als een methode om het gevestigde nog eens te bevestigen. Daarnaast heb je altijd juristen die meer naar de marge trekken en die vinden dat gemarginaliseerde groepen ook een stem moeten hebben. En er zijn de bedrijfsjuristen die het belang van het bedrijfsleven vertegenwoordigen en gelukkig maar, want we mogen blij zijn dat er bedrijven en ondernemingen zijn. Maar toch moet geld voor juristen nooit de enige drijfveer zijn. Ik zat een keer naast een advocaat tijdens een congres die zijn gelijk beargumenteerde door erop te wijzen dat hij veel meer verdiende dan ik. Dat vond ik niet zo’n sterk argument. “Juristen hebben de primaire taak ervoor te zorgen dat dingen rechtvaardig verlopen, dat het individuele belang wordt beschermd en niet door de macht onder de voet wordt gelopen. Het gaat om het behoeden van rechtvaardigheid en ieders individuele beschermwaardigheid. Het is jammer als het beeld overheerst dat juristen alleen maar met vervelende formulieren rondlopen of tonnen verdienen met het verdedigen van criminelen.”

“DE INVLOED VAN JURISTEN NEEMT AF, EN HET BELANG VAN HET RECHT WORDT OOK MINDER GEZIEN”

BETROUWBAARHEID

Februari gelooft niet dat de democratische rechtstaat failliet is. Dat Trump werd gekozen tot de 45e president van de Verenigde Staten noemt hij 'een triomf van de instelling die democratie is'. Dat de benoeming van enkele hoogste rechters in de VS is uitgesteld tot na de presidentsverkiezingen, is 'vooral een bewijs dat rechters blijkbaar van enorm belang zijn'. Tegelijk geeft Februari toe dat veel kiezers in de VS – en in Europa – teleurgesteld zijn in het rechtssysteem als hoeder van hun individuele belangen en de samenleving als onrechtvaardig beschouwen. "Veel mensen lopen rond met het gevoel onrechtvaardig behandeld te zijn. Dat is dus de opdracht voor de juridische klasse. Geef mensen het gevoel terug rechtvaardigheid te kunnen vinden als ze het zoeken. Hoe wankeler de politieke situatie in een land wordt, hoe belangrijker het is de instituties overeind te houden. Dat geldt zeker ook voor de juridische macht. Rechters, officieren van justitie, maar ook advocaten en de politie, moeten betrouwbaar zijn."

Precies om die reden is het mogelijke corruptieschandaal van de centrale ondernemingsraad van de Nationale Politie zo desastreus, oordeelt Februari. De COR wordt verweeten misbruik te hebben gemaakt van financiële gunsten die de top van de Nationale Politie in de persoon van korpschef Gerard Bouman zou hebben verleend. De kwestie wordt momenteel onderzocht. "Zo'n zaak schaadt het vertrouwen en juist de mensen die toch al denken dat het leven onrechtvaardig is en dat zij worden geknecht, denken nu dat zelfs de politie hen niet meer beschermt en net zo hard meedoet met de knechting. Het is zeker in de komende tijd zo ontzettend van belang dat in die juridische instellingen iedereen betrouwbaar is. En datzelfde geldt ook voor de wetenschap en de pers. De burgerjournalistiek heeft niet echt gebracht wat het beloofde, juist vanwege het gebrek aan betrouwbaarheid. Daardoor blijkt eens te meer hoe belangrijk het is dat de pers een instituut is, met het hele kwaliteitssysteem eromheen: een ombudsman, feitenonderzoek, goede opleidingen, hoor- en wederhoor. Dat er normen zijn voor goede journalistiek en dat niet iedereen zomaar een beetje gaat beunhazen. De rechtspraak, de wetenschap, de advocatuur, de politie en de pers zijn door de eeuwen heen gefinetuned en dat moeten we nu niet uit onze vingers laten glijpen door collectief de normen te laten schieten.

"Er wordt voortdurend gezegd dat burgers meer vertrouwen moeten hebben. Ik ben al jaren een soort strijd aan

het voeren tegen het begrip vertrouwen. Je moet niet om vertrouwen vragen, je moet betrouwbaar zijn. Al die congressen over vertrouwen helpen niks. Ik zou heel blij zijn als die werden omgeruild voor congressen over betrouwbaarheid."

ACHTERAF-CULTUUR

Die betrouwbaarheid geldt ook zijn eigen vak als columnist. Februari is zich scherp bewust van de manipulatieve kracht van taal en de macht van beeldvorming. "Ik laat in mijn stukken de literaire technieken soms expres flink doorschemeren om de lezers ervan bewust te maken dat ik ze aan het manipuleren ben. Ik kan vrij handig schrijven en zo kun je mensen soms gewoon een kant op schrijven. Dat is natuurlijk bedenkelijk. Die bedenkelijkheid zit in het wezen van het schrijven. De werkelijkheid is niet in taal te vatten. Net zomin als het recht te vatten is in regels. Daar is de werkelijkheid te complex voor. Desondanks moet er iets op schrift komen. Dat is de kern van literatuur en recht: het kan niet, maar het moet toch. Het interessante is dat daardoor de werkelijkheid wel kan veranderen. Het toeschrijven van eigendom bijvoorbeeld, is een juridische constructie en moet je eens kijken wat dat voor een effect heeft. Het vastleggen van de nationaliteit van mensen – of van hun sekse – grijpt heftig in hun werkelijkheid in. Dat is de verantwoordelijkheid van juristen, om dat goed te doen."

Februari concludeert dat we te veel in een achteraf-cultuur zijn terechtgekomen, waarin mensen zich vooral druk maken over oordelen achteraf in plaats van over de plannen om iets te gaan doen. "Daarom wordt ook bij plannen die mislopen meteen naar het strafrecht gekeken. Ik vind dat geen goede ontwikkeling. Ik heb lange tijd met Benno Baksteen advies gegeven in de wereld van de

burgerluchtvaart en daarbij gingen we uit van het begrip *just culture*, een rechtvaardige cultuur. In die cultuur wordt na het maken van een fout in de beroepspraktijk niet meteen het strafrecht ingeschakeld, maar gaat het erom te achterhalen waarom iets mis ging en hoe ervoor kan worden gezorgd dat het een volgende keer niet weer mis gaat. In de luchtvaart hebben ze hierover lang gestreden met de juristen. Als een vliegtuig van de baan schoot, kwam de politie erbij en het Openbaar Ministerie, en werd vooral de schuldvraag gesteld. In plaats van te kijken wat er van het incident kon worden geleerd. De samenleving heeft niets aan een cultuur waarin we eerst wachten tot het fout gaat en dan iemand de schuld geven. We kunnen beter van tevoren onderzoeken wat we gaan doen." ■

"HET RECHT IS
NIET IN REGELS TE
VATTEN.
DAAR IS DE
WERKELIJKHEID
TE COMPLEX VOOR"